

Ateneum-Szkoła Wyższa w Gdańsku

Współpraca bibliotek

na szczeblu regionalnym, krajowym, międzynarodowym

pod red. Mai Wojciechowskiej

Gdańsk 2011

Komitet Wydawniczy

prof. zw. dr hab. Andrzej Chodubski (przewodniczący)
prof. nadzw. dr Hanna Dubrzyńska
prof. nadzw. dr hab. Marcin Krawczyński
prof. nadzw. dr hab. Henryk Olszewski
prof. zw. dr hab. Waldemar Tłokiński
dr Maja Wojciechowska
prof. nadzw. dr Józef Żerko

Recenzent

prof. zw. dr hab. Marian Huczek
dr Jolanta Laskowska

ISBN 978-83-61079-14-9

© Ateneum-Szkoła Wyższa, Gdańsk 2011

Przygotowanie do druku

Violetta Pastwa

Projekt okładki

Katarzyna Krawczyńska

Korekta

Anna Aniszewska-Sworczuk
Katarzyna Kant

Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej

ul. Wały Piastowskie 1

80-855 Gdańsk

www.ateneum.edu.pl

wydawnictwo@ateneum.edu.pl

Druk i oprawa

SOWA Sp. z o.o.

01-209 Warszawa, Hrubieszowska 6a

Konsorcja formą współpracy bibliotek akademickich i naukowych

Dynamiczny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych stworzył nowe możliwości pozyskiwania, przetwarzania i rozpowszechniania informacji. Spowodowało to diametralną zmianę w sposobie nie tylko tworzenia, ale także gromadzenia i udostępniania zasobów. Otwarcie się na nowe formy korzystania z publikacji ma bezpośrednie przełożenie na zakres i sposób realizacji oferty wydawniczej – zwłaszcza przez potentatów światowego rynku wydawniczego. Dostrzeżenie, przez największych dostawców czasopism, ogromnych korzyści ze swej dominującej roli na rynku publikacji elektronicznych, odbiło się niekorzystnie na możliwościach nabywczych ich głównych odbiorców, jakimi są biblioteki akademickie i naukowe. Olbrzymie koszty dostępu do informacji – zwłaszcza bieżącej – stały się wielkim problemem dla bibliotek uczelnianych, zobligowanych z racji swej misji do pozyskiwania i zapewniania dostępu do materiałów naukowych. Nowe technologie zwiększyły zapotrzebowanie na informację naukową i nowoczesne źródła wiedzy, ale także wpłynęły na sposób dystrybucji i wykorzystania zasobów elektronicznych oraz były jedną z przyczyn dywersyfikacji potrzeb informacyjnych użytkowników.

W dobie gospodarki opartej na wiedzy i społeczeństwa informacyjnego informacja i wiedza zyskały wymierną wartość rynkową, a umiejętność ich wytwarzania, pozyskiwania, gromadzenia i wykorzystywania jest istotnym czynnikiem stymulującym wzrost gospodarczy. Wykorzystywanie informacji oznaczać ma powszechne, otwarte i nielimitowane korzystanie z Internetu jako źródła informacji. Jednym z elementów dobrze funkcjonującego systemu informacyjnego jest powszechny dostęp do usług drogą elektroniczną. Jego znaczenie dla wzrostu gospodarczego podkreślają badania, według których technologie informacyjne i komunikacyjne w ostatnich latach odpowiadają za około jedną czwartą wzrostu PKB oraz za 40% wzrostu produktywności w Unii Europejskiej [25]. Ma to również wielki wpływ na świadczenie przeróżnych usług, w tym także przez biblioteki – dając użytkownikom możliwość uniezależnienia się od miejsca zamieszkania i zapobieganiu procesowi e-wykluczenia.

Szybki dostęp do najnowszych badań warunkuje konkurencyjność na rynku światowym, jednakże warunkiem postępu jest dostęp do najnowszych rezultatów badawczych. Niestety, rozwój nowych dyscyplin naukowych i coraz większych

¹ mgr Maria Kamińska, Filia nr 8 Biblioteki Głównej Politechniki Gdańskiej, e-mail: mkam@pg.gda.pl

specjalizacji oraz przyspieszony proces wydawniczy, nie wpłynęły na obniżenie kosztów zakupu źródeł informacji naukowej, ponoszonych przez biblioteki uczelniane i instytuty badawcze. Dodatkowo wzrost zasobów informacji zbiegł się w czasie ze znacznymi cięciami finansowymi przeznaczonymi na ich pozyskiwanie. Doprowadziło to do zmniejszenia możliwości dostępu do literatury naukowej, także w najbogatszych krajach świata.

Biblioteki muszą stawiać czoła wymaganiom zmieniającego się otoczenia, muszą też na bieżąco śledzić informacje na temat nowatorskich rozwiązań technicznych i aktywnie uczestniczyć w rozwoju społeczeństwa wiedzy. Ogromne wyzwanie dla bibliotek stanowi zapewnienie użytkownikom dostępu do aktualnych materiałów naukowych w formie cyfrowej oraz poszukiwanie, korzystniejszych od dotychczas prowadzonych, form współpracy i finansowania zakupu czasopism i baz elektronicznych. Ich wysokie koszty wymuszają coraz częściej na bibliotekach rezygnację z prenumeraty dokumentów papierowych na rzecz e-dokumentów. Wydaje się, że taki trend w niedługim czasie stanie się zjawiskiem powszechnym. Wygodny dostęp do elektronicznych dokumentów bieżących i archiwalnych, szybkość publikacji i aktualizacji informacji bez względu na czas i miejsce, możliwość tworzenia hipertekstowych połączeń do cytowanej literatury, dostęp symultaniczny do tego samego dokumentu lub możliwość współpracy z synteзаторami mowy, wydają się być wystarczającymi i niezwykle kuszącymi argumentami za dostępem online [10; 22].

Zapewnienie dostępu do e-publikacji i ich archiwizacja stały się nowym wyzwaniem dla bibliotek, nie tylko akademickich. Tworzenie wspólnych standardów opracowywania zbiorów i tworzenia katalogów centralnych (np. NUKAT, SYMPONET) czy baz bibliograficznych (np. BazTech czy PSJC), współdzielenie się własnymi zasobami (ogólnokrajowy system wypożyczeń międzybibliotecznych) lub umożliwianie bezpośredniego dostępu do własnych zasobów naukowych (kolekcje bibliotek cyfrowych m.in. na platformie dLibra), to tylko wybrane przykłady współpracy sieci bibliotek. Nowe formy pełniejszego zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkowników wpłynęły na zmianę charakteru nowoczesnych bibliotek uczelnianych z dotychczasowych – tradycyjnie gromadzących formy drukowane – na biblioteki hybrydowe, gromadzące w coraz szerszym zakresie zbiory na nowoczesnych nośnikach [24; 21].

Tworzenie wspólnych katalogów, wypożyczenia międzybiblioteczne, komputeryzacja procesów bibliotecznych oraz tworzenie naukowych baz danych, wreszcie coraz powszechniejsza forma elektronicznego dostępu do czasopism proponowana przez gigantów wydawniczych sprzyja tego typu działaniom.

W latach siedemdziesiątych XX wieku w bibliotekach zaczęły powstawać katalogi typu OPAC (Online Public Access Catalog) z bezpośrednim dostępem. Pojawiło się katalogowanie kooperatywne polegające na tym, iż współpracujące ze sobą biblioteki zaczęły dzielić się pracą i wymieniać między sobą opisy katalogowe. Stosowanie określonego formatu zapisu danych oraz jednakowych języków informacyjno-wyszukiwawczych w obrębie zawiązywanych konsorcjów pozwoliło na

tworzenie ogromnych, przekraczających granice państw, katalogów centralnych. Przykładem serwisu tego typu o zasięgu światowym jest powstała w 1967 r. baza OCLC (Online Computer Library Center), która jest największą na świecie bazą danych bibliotecznych udostępnianą w USA, Australii i Europie. W Polsce przykładami takich konsorcjów (oczywiście działających na mniejszą skalę) mogą być grupy bibliotek akademickich pracujące w systemach VTLS (Virginia Tech Library System) czy HORIZON [12].

Biblioteki uczelni, których rektorzy tworzą Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich, podejmują również współpracę na forum Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych. Poza tym istnieją także odrębne formy współpracy instytucji medycznych, ekonomicznych czy technicznych, wspierające aktywność bibliotek o podobnym kierunku specjalizacji. Szczególną formą tej działalności jest np. system Doc@med rozbudowany przez naukowe biblioteki medyczne, służący poprawie jakości udostępniania zbiorów z innych bibliotek. Jest on pierwszym polskim systemem elektronicznego dostarczania dokumentów medycznych w formie kopii artykułów z czasopism polskich i zagranicznych, które znajdują się w wersji drukowanej w zbiorach bibliotek uczestniczących w systemie. Warto wspomnieć również o konsorcyjnym porozumieniu Głównej Biblioteki Lekarskiej i bibliotek polskich uczelni medycznych dotyczącym współtworzenia i udostępniania online kartoteki haseł przedmiotowych MeSH. Jej użytkownikami są także lekarze, dla których staje się ona elektronicznym narzędziem słownikowym [19].

Wszystkie te działania ułatwiają lepszą integrację środowiska i znacząco podwyższają jakość obsługi czytelników. Brakuje jednak zaawansowanych form współpracy bibliotek akademickich z bibliotekami naukowymi, które choć podlegają różnym resortom, obsługują podobny krąg użytkowników. Nie ma centralnej jednostki koordynującej działania bibliotek naukowych różnych typów, co sprawia, że wiele inicjatyw jest realizowanych wolniej – a co gorsza – przy zwiększonych nakładach finansowych.

Nowa forma współpracy bibliotek polega na łączeniu się w krajowe i międzynarodowe stowarzyszenia i fundacje, wspierające wspólne działania bibliotek naukowych czy publicznych (np. Polski Związek Bibliotek i Międzynarodowa Organizacja Europejskich Bibliotek Naukowych – LIBER) lub ich zrzeszaniu się w ściśle określonych celach, jak np. zakup dostępu do bardzo drogich baz czasopism i publikacji naukowych. Przykładem tego typu działań są konsorcja biblioteczne, które będąc liczącą się stroną w negocjacjach z wydawcami, mają możliwość znacznego obniżenia kosztów dostępu do światowych źródeł informacji naukowej oferowanych m.in. przez Science Direct Elsevier, EBSCO, ProQuest, czasopism online Kluwera czy Johna Wiley'a. Dodać należy, że instytucje dofinansowujące biblioteki znacznie chętniej partycypują w kosztach nabytków dla grupy bibliotek niż dla pojedynczych instytucji. Szczegółową analizę konsorcjów bibliotecznych udostępniających

elektroniczne źródła informacyjne przedstawiła Teresa Górecka-Kleijs z EBSCO Publishing [5].

Idea konsorcjów bibliotecznych ma swą długą tradycję i wywodzi się ze środowiska bibliotek amerykańskich, które bardzo szybko dostrzegły spore korzyści w tworzeniu różnego typu fundacji czy konsorcjów na początku ubiegłego wieku. Dodać należy, że pierwsze informacje dotyczące korzyści dzielenia się własnymi zasobami, opublikowano już w roku 1880 w *Library Journal*. Jednym z najstarszych konsorcjów bibliotek akademickich była utworzona w 1933 r. Triangle Research Libraries Network, obejmująca swym zasięgiem stan Północnej Karoliny. Regionalność była głównym atrybutem tworzących się konsorcjów bibliotecznych w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku [2, s. 128]. Obecnie, za sprawą rozwoju ICT, o wiele większe znaczenie ma wspólny projekt i główne cele łączące grupę bibliotek, np. negocjacje z dostawcami konkretnych baz naukowych, czy dostępu do oferowanych pakietów czasopism z wybranych dziedzin.

W literaturze występuje wiele definicji pojęcia „konsorcjum biblioteczne”. Warto przytoczyć kilka z nich. Według przepisów *Ustawy o bibliotekach* z 1968 r. konsorcja biblioteczne to „porozumienia zawiązywane przez różne podmioty w celu realizacji wspólnych zadań, przedsięwzięć, których wykonanie nie jest możliwe osobno przez poszczególne podmioty będące udziałowcami odpowiedniego porozumienia” [26].

Pierwsze polskie konsorcja biblioteczne utworzone przez biblioteki naukowe, działające w oparciu o przepisy *Ustawy o bibliotekach* z 1968 r., zostały zlikwidowane w wyniku uchwalenia i wdrożenia *Ustawy o bibliotekach* z roku 1997 [27]. Jest w niej mowa o ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, która jednak obejmuje tylko biblioteki publiczne [13]. Konsorcja biblioteczne często obecnie powstające są podmiotami nieformalnymi utworzonymi przez biblioteki, których głównym celem jest polepszenie warunków ich działania i obsługi użytkowników. Oprócz nich powstają także konsorcja formalne, jak np. Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych, o której będzie mowa dalej.

Encyklopedia PWN podaje typowo ekonomiczną definicję pojęcia, która mówi, że konsorcjum [łac. *consortium* ‘zjednoczenie’] to „wspólne przedsięwzięcie” [4]. W języku angielskim termin *consortium* używany bywa zamiennie z innymi pojęciami, jak np. *alliance*, *network*, *system* bądź też *association*. Do celów niniejszego tekstu przyjęto dosłowne nazewnictwo konsorcjum bibliotecznego występujące w oficjalnych nazwach zrzeszonych bibliotek.

Dość często cytowana w literaturze przedmiotu jest opracowana przez US Federal Communications Commission definicja, według której konsorcjum biblioteczne jest formą lokalnego, regionalnego czy krajowego stowarzyszenia bibliotek (w tym szkolnych, publicznych, akademickich czy specjalnych), mającego na celu systematyczną i efektywną koordynację współdzielenia się własnymi zbiorami, prowadzącą do poprawy usług ich użytkowników [17].

Według *Słownika języka polskiego* konsorcjum (łac. consortium – współdział, wspólnota, spółka) oznacza „spółkę zawartą przez kilku przedsiębiorców lub kilka przedsiębiorstw w celu zwiększenia kapitałów potrzebnych do przeprowadzenia operacji gospodarczych lub finansowych” [por. 23]. Taki związek oparty jest na stosunku prawnym wyrażonym w formie umowy, której treścią jest wzajemne zobowiązanie członków konsorcjum do wspólnej realizacji określonego przedsięwzięcia. Organizacje łączą się w konsorcja dla realizacji konkretnego celu i na określony czas, co oznacza jego tymczasowy charakter. Członkowie konsorcjum są niezależni w swoich dotychczasowych działaniach, realizując wspólną politykę finansową dotyczącą tylko konsorcjum. Obejmuje ona m.in. wspólne rozliczenia, planowanie wspólnych kosztów i zysków czy też zasady podziału ewentualnej marży. Ważnym wymogiem jest wyznaczenie pełnomocnika zwanego często „liderem”, który będzie reprezentować wszystkich konsorcjantów wobec osób trzecich. Powołanie pełnomocnika ułatwia też współpracę z zamawiającym w zakresie np. korespondencji lub rozliczeń finansowych.

Obowiązujące przepisy nie wprowadzają żadnych ograniczeń, co do liczebności uczestników konsorcjum, czyli mogą powstawać konsorcja zrzeszające od kilku do kilkunastu członków. Tworząc konsorcjum należy pamiętać o tym, iż zbyt duża liczba członków może spowodować trudności w podejmowaniu decyzji i utrudni współpracę przy realizacji wspólnego przedsięwzięcia [28].

Nazwą „konsorcjum biblioteczne” określane są różne rodzaje organizacji poczynając od takich, w których powiązania uczestniczących w nim bibliotek są nieformalne, po instytucje o ustalonej strukturze organizacyjnej i sprecyzowanych zasadach. Konsorcja mogą łączyć biblioteki miasta czy regionu, biblioteki określonego rodzaju czy też jedynie zainteresowane umową z konkretnymi wydawcami. Powinny one gwarantować korzyści finansowe wszystkim swoim członkom i sprzyjać lepszej obsłudze użytkowników. Konsorcja mogą być finansowane przez rząd, instytucje macierzyste czy fundacje.

Konsorcja mogą być zarówno całkowicie nieformalne, jak i oparte na umowie o współpracy. Niektóre z nich powstają przy poparciu państwowych, celowych dotacji, zatem ich członkami mogą zostać w zasadzie jedynie instytucje typu non-profit z dziedziny nauki, badań i edukacji. Podstawowym dokumentem, który definiuje prawa i obowiązki wydawców i członków konsorcjum jest umowa licencyjna, która ma wiele zalet:

- daje gwarancję rocznego wzrostu cen elektronicznych lub drukowanych wersji tytułów,
- zapewnia dostęp do większej liczby tytułów za nieporównywalnie niższą cenę niż prenumerata pojedynczych tytułów oraz dostęp do elektronicznych archiwów prenumerowanych tytułów,
- umożliwia dostęp do starszych wydań – zazwyczaj do dziesięciu lat wstecz.

Szacuje się, że obecnie na świecie istnieje ponad 211 konsorcjów bibliotecznych², z czego aż 129 w Ameryce Północnej, zaś 41 w Europie.

Do głównych cech konsorcjów bibliotecznych można zaliczyć to, że:

- tworzone są przez instytucje/biblioteki, nigdy osoby prywatne,
- mogą być wielkie i kompleksowe, jak np. JISC (1993) w Wielkiej Brytanii, którego głównymi celami jest dostarczanie wiedzy i niezależne doradztwo w zakresie tworzenia i ochrony repozytoriów cyfrowych, skuteczne i innowacyjne wykorzystanie ICT w placówkach oświatowych, akademickich oraz koncentracja na potrzebach edukacyjnych i badawczych,
- lub małe, zrzeszające kilka podmiotów, jak np. LALC (2002) – Lebanese Academic Library Consortium, zrzeszające 5 bibliotek akademickich, którego misją jest ulepszenie i rozszerzenie usług bibliotecznych i dostępu do e-zasobów własnych użytkowników,
- mogą mieć różne dążenia i projekty, choć najważniejszym wydaje się zakup licencji na elektroniczne źródła informacji,
- występuje różnorodność w nazewnictwie i strukturach konsorcjów, co często zależy od celu czy typu organizacji.

Konsorcja biblioteczne mogą mieć charakter:

- zamknięty, tylko dla określonego typu bibliotek (np. biblioteki specjalne, akademickie, itp.), wówczas tworzenie i funkcjonowanie konsorcjum i jego administracji jest stosunkowo proste i łatwe;
- otwarty, dla szerokiego kręgu instytucji – niektóre konsorcja zrzeszają wszystkie biblioteki z danego regionu, w tym także biblioteki szkolne i publiczne. Tego rodzaju konsorcja są bardzo elastyczne, członkowie mogą przyłączyć się i opuszczać konsorcjum w dowolnym momencie (np. Indian National Digital Library in Engineering Sciences and Technology Consortium skupiające ponad 170 członków, w tym instytucje rządowe, uczelnie publiczne i prywatne) [29].

Koszty związane z tworzeniem danego konsorcjum zależą głównie od liczby zgłoszonych członków oraz od wielkości i wartości prenumeraty czasopism w wersji papierowej wszystkich uczestników konsorcjum. Choć koszty te są rozłożone na zrzeszone biblioteki, to często zależą od wielkości prenumeraty pojedynczej biblioteki, a także od liczby pracowników i studentów danej uczelni. Od stycznia 2010 r. wszystkie instytucje naukowe w Polsce mają zapewniony bezpłatny dostęp do pełnotekstowych baz danych ScienceDirect, czasopism Springer, EBSCO Publishing (pakiet podstawowy) i JCR (Journal Citation Reports), CPCI (Conference Proceedings Citation Index) oraz Web of Science, dzięki utworzonej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego Wirtualnej Bibliotece Nauki [8]. Jej najważniejszym celem jest wyrównanie szans w dostępie do źródeł naukowych uczonych ze wszystkich ośrodków badawczych w kraju.

² Zob. Lista konsorcjów zrzeszonych w International Coalition of Library Consortia (ICOLC) [18].

Większość konsorcjów zawieranych jest na czas określony, zwykle około trzech do pięciu lat. Korzystne dla bibliotek jest to, że mogą uzyskać dostęp nie tylko do większej liczby tytułów za mniejszą cenę, ale także fakt, iż są one zabezpieczone przed inflacją, bowiem wydawca dostaje zapłatę z góry na najbliższe kilka lat. Daje to oszczędności finansowe, jednolite zasady wyszukiwawcze dla wszystkich tytułów, wygodny dostęp do materiałów źródłowych poprzez hiperłącza, ułatwiony dostęp do oprogramowania (często bezpłatny) oraz szybki i komfortowy wgląd do archiwów (przy zakupieniu tej usługi). Konsorcja biblioteczne, poza negocjowaniem cen i warunków korzystania z materiałów elektronicznych, prowadzą w wielu krajach inne programy i usługi, takie jak szkolenia lub e-portale, są liderami w tworzeniu bibliotek cyfrowych.

Konsorcja mogą mieć też charakter narodowy, np. National Electronic Information Consortium in Russia (NEICON), regionalny, np. NELINET lub mogą reprezentować ten sam typ bibliotek, jak biblioteki uczelniane np. Coalition of South African Library Consortia (COSALC) [3].

Rozwój Internetu ułatwiający dostęp do materiałów elektronicznych doprowadził do powstania fundacji Electronic Information for Libraries (eIFL.net), której celem jest negocjowanie licencji oraz wspieranie tworzenia i rozwoju konsorcjów bibliotecznych w krajach przechodzących transformację ustrojową i tzw. krajach rozwijających się.

Główną zaletą konsorcjum jest połączenie potencjałów jego członków, którzy nie muszą z osobna spełniać wszystkich warunków udziału w określonym postępowaniu. Wprawdzie stworzenie konsorcjum nie gwarantuje jego uczestnikom sukcesu w postaci uzyskania kontraktu na realizację zamówienia, jednak poprzez połączenie możliwości wszystkich członków z całą pewnością zwiększa ich szanse na uzyskanie zamówienia [22]. Biorąc pod uwagę rosnące ceny czasopism drukowanych i baz pełnotekstowych, biblioteki w ramach konsorcjów coraz częściej decydują się na zakup baz obejmujących większą liczbę tytułów czasopism, dostępnych jednocześnie dla większej liczby użytkowników, co dodatkowo obniża cenę prenumeraty. Dzięki uczestnictwu w konsorcjach bibliotecznych istnieje możliwość korzystania z wersji elektronicznej czasopism subskrybowanych przez inne biblioteki, które biorą udział w danym konsorcjum. Do najważniejszych korzyści wynikających z tworzenia konsorcjów bibliotecznych można zaliczyć:

- dostęp do większej ilości zasobów naukowych i usług elektronicznych przy znacznie niższych nakładach finansowych,
- wsparcie w lepszym świadczeniu nowych usług przez biblioteki, takich jak CAS (Centralny System Uwierzytelniania – ujednolicenie logowania do aplikacji webowych) czy SDI (stały dostęp do Internetu),
- negocjowanie lepszych warunków licencji na wykorzystanie dostępu do zasobów archiwalnych i ochrony subskrybowanych zasobów elektronicznych, niż pojedyncze instytucje,
- brak barier czasowych i geograficznych w gospodarowaniu e-zasobami,

- lepsze wykorzystanie funduszy przewidzianych na prenumeratę e-czasopism,
- wsparcie techniczne w tworzeniu bibliotek cyfrowych,
- rozwój korzystnej współpracy między bibliotekami członkowskimi,
- możliwość tworzenia nowych konsorcjów w zależności od potrzeb i celów bibliotek członkowskich,
- większe możliwości w zakresie komunikacji i zarządzania wiedzą, reklamę własnych usług [szerzej: 9; 11; 20].

Głównym zagrożeniem zakupów e-zasobów w ramach konsorcjów jest zmiana wydawcy czasopism, bowiem może dojść do sytuacji, w której biblioteki zapłacą za produkt, którego później mogą nie otrzymać. Powtórnie poniesione koszty za wcześniej zakupione tytuły u dawnego wydawcy, stanowią dla budżetu bibliotek wielki problem.

Konsorcyjny zakup często ogranicza prenumeratę czasopism drukowanych, gromadzonych przez wiele lat zgodnie z profilem specjalizacji biblioteki. Zakup e-czasopism wymaga także sporych nakładów inwestycyjnych na technologie komunikacyjne, zapewnienie łączы telekomunikacyjnych o odpowiedniej przepustowości, a przede wszystkim uniemożliwia archiwizację zasobów bez ponoszenia dodatkowych opłat. Pakiety kupowane przez konsorcjum zawierają często wiele tytułów z pogranicza specjalizacji bibliotek, zawartych w gotowych pakietach przygotowywanych przez wydawców. Oferty składane przez konsorcja mają wyższe ceny. Wynika to z chęci uzyskania zysku przez każdego z konsorcjantów, kryjącego się w cenie usług lub dostaw. Problemem konsorcjum jest też często niewłaściwa komunikacja lub jej brak na linii: lider konsorcjum – pozostali członkowie, czy pomiędzy samymi konsorcjantami. Z tego też względu konsorcja nie powinny zrzeszać zbyt dużej liczby członków.

Biblioteki na całym świecie tworzą konsorcja różnego typu i na wszystkich szczeblach, by dzięki globalnej sieci promować dogodniejsze, szybsze i bardziej opłacalne sposoby dostarczania elektronicznych zasobów informacji swym użytkownikom. Większość bibliotek (zwłaszcza akademickich) należy do jednego lub kilku konsorcjów bibliotecznych, które negocjują ceny z konsorcjami wydawców, oferujących pakiety o charakterze seryjnym, jak na przykład subskrypcje baz danych, pakiety e-czasopism i e-książek, usługi monitoringu elektronicznego czy umieszczanie odnośników do pełnego tekstu.

Konsorcja biblioteczne są bardzo zróżnicowane. Ich charakter zależy od rodzaju bibliotek i celów, które muszą osiągnąć. Wiąże się to w głównej mierze z wyborem wydawców publikacji zgodnych z charakterem bibliotek członkowskich, innych dla bibliotek publicznych, innych dla uczelni technicznych a jeszcze innych dla bibliotek danego regionu. Czynnikiem łączącym te wszystkie działania jest fakt, że konsorcjum stało się głównym narzędziem do uzyskania najkorzystniejszego zakupu danej subskrypcji w formie elektronicznej. Dzięki temu, że ma większą siłę przebicia niż pojedyncze instytucje, umożliwia swym członkom zawieranie znacznie

korzystniejszych umów z wydawcami czy dystrybutorami naukowych baz danych po znacznie obniżonych kosztach.

Podział konsorcjów bibliotecznych jest dość trudny do jednoznacznego określenia, bowiem biblioteki łączą się w konkretnych celach, jakie im przyświecają. Często, mimo różnic w typie uczelni, łączy je region lub charakter podjętych działań: źródła wiedzy interdyscyplinarnej wspólne dla uczelni technicznych, akademickich czy też naukowych. Konsorcja są tworzone na poziomie lokalnym, regionalnym i międzynarodowym, a także mogą być zgrupowane wokół funkcji lub tematu. Zgodnie z takim podejściem można podać przykłady takich właśnie konsorcjów.

Konsorcja regionalne:

- **Górnośląskie Konsorcjum Bibliotek Naukowych** (1995) – utworzone dzięki grantowi TEMPUS, zrzesza śląskie biblioteki akademickie.
- **Konsorcjum Bibliotek Łódzkich** (1994) – powołane w celu realizacji projektu Automatyzacji Bibliotek Akademickich w Łodzi; <http://www.biblioteki.lodz.pl/projekt.html>.
- **Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego** (2003) – zmierza do zacieśnienia współpracy regionalnej bibliotek w celu lepszego udostępniania informacji, wspierania nauki i edukacji; http://www.kbnrkp.edu.pl/text_poroz.html.
- **Konsorcjum Bibliotek Wrocławskich** (2001) – „Konsorcjum ma na celu stworzenie platformy dla optymalnego udostępniania środowisku akademickiemu oraz mieszkańcom Wrocławia i Dolnego Śląska zasobów bibliotecznych bibliotek-członków Konsorcjum”; <http://www.bibl.ar.wroc.pl/konbiwro.html>.
- **Krakowski Zespół Biblioteczny** (1994) – konsorcjum zrzesza obecnie 14 bibliotek krakowskich uczelni wyższych. Podstawowym celem KZB jest szeroko pojęta współpraca środowiska w zakresie działalności bibliotecznej; <http://www.kzb.krakow.pl/index.php?p=kzb>.
- **Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych** (1996) – jej podstawowym celem jest komputeryzacja głównych bibliotek naukowych miasta Poznania oraz realizacja ważnych zadań dla bibliotek przeżywających transformację w kierunku biblioteki elektronicznej; <http://www.pfsl.poznan.pl/home.html>.

Konsorcja specjalne:

- **Konsorcjum BazTech** (1998) – to biblioteki 22 instytucji zrzeszone na podstawie umowy Konsorcjum BazTech. W roku 2007 działalność Porozumienia poszerzyła się o tworzenie portalu dziedzinowego typu „subject gateway” pod nazwą BazTOL – Polskie zasoby sieciowe z zakresu nauk technicznych; http://www.biblos.pk.edu.pl/konsorcjum/strona_glowna.
- **Konsorcjum Bibliotek Kierunków Ekonomicznych** (2001) – zrzesza 50 wyższych uczelni publicznych i prywatnych; konsorcjum ma charakter

otwarty, umożliwiający przystąpienie kolejnych bibliotek;
<http://kangur.ae.krakow.pl/biblioteka/konsorcjum/index.php>.

- **Konsorcjum Polskiej Grupy Użytkowników Systemu ALEPH** (1999) – obecnie liczy 29 członków (biblioteki akademickie, publiczne i in.). Jego celem nadrzędnym jest wspomaganie rozwoju systemu informacyjnego i poszerzanie oferty narzędzi informacyjnych w bibliotekach;
<http://www.bg.pw.edu.pl/polaleph/>.
- **Konsorcjum VTLS** – to porozumienie o Współpracy Bibliotek Wdrażających i Użytkujących VTLS, którego celem jest działanie na rzecz rozwoju informacji naukowej w Polsce, dostępu środowiska naukowego do zasobów informacji w Polsce i na świecie, unowocześnienie i usprawnienie działalności bibliotecznej, a także kształtowanie wspólnej polityki wobec VTLS Inc.;
<http://konsorcjum.bg.univ.gda.pl/>.

Konsorcja bibliotek uczelni medycznych:

- **The South Central Academic Medical Libraries Consortium (SCAMeL)** – konsorcjum 14 akademickich bibliotek medycznych w 5 stanach USA: Arkansas, Louisiana, New Meksyk, Oklahoma i Texas. Jego misją jest poprawa usług w zakresie informacji, działania bibliotek oraz współdzielenie zasobów w bibliotekach członkowskich; <http://www.tulane.edu/~scamel/default.htm>.

Technologia cyfrowa i rozpowszechnienie Internetu postawiły przed bibliotekami nowe wyzwania. Zatarły się granice w podziale na archiwa, biblioteki i muzea. Komisja Europejska w zaleceniu z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (2006/585/WE)³ stwierdza, że „wspólny wielojęzyczny punkt dostępu umożliwiłby wyszukiwanie w Internecie rozproszonego (znajdującego się w różnych miejscach i należącego do różnych podmiotów) dziedzictwa kulturowego Europy zapisanego w formie cyfrowej. Taki punkt dostępu zwiększyłby jego dostrzegalność i podkreśliłby jego wspólne cechy”. We wrześniu 2005 r. Komisja Europejska wystąpiła z inicjatywą na rzecz bibliotek cyfrowych w celu udostępnienia w Internecie europejskiego dziedzictwa kulturalnego i naukowego oraz stworzenia europejskiej biblioteki cyfrowej Europeana. W lutym 2008 r. udostępniono wersję demonstracyjną portalu. Umożliwia ona bezpośredni dostęp przez wielojęzyczny interfejs do ponad 2 mln pozycji z instytucji kulturalnych z całej Europy, co świadczy o potencjale tej idei.

Kluczową sprawą w perspektywie Open Access jest zmiana modelu, funkcji i organizacji tradycyjnej biblioteki. Tradycja Open Access wywodzi się z budowania

³ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Dostęp do dziedzictwa kulturowego Europy poprzez kliknięcie myszką Postępy w zakresie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz ochrony zasobów cyfrowych w UE [7].

pierwszych na świecie baz danych i otwartych archiwów, elektronicznych dokumentów tzw. e-printów, które nazwano także Open Archives. Głównym celem był darmowy i szybki dostęp do wiedzy. Archiwa tego typu zaczęły się rozwijać w USA i Europie Zachodniej. Pierwsze repozytorium nauk Open Access arXiv założył w 1991 r. Paul Ginsparg w Los Alamos National Laboratory, które dziś liczy ponad 500 tys. artykułów. Polska swoje zasoby zaczęła budować w latach 2001-2002. Open Access oznacza nieograniczony dostęp do publikacji i czasopism naukowych, których elektroniczne wersje pojawiają się w Internecie, w tzw. repozytoriach, czyli odpowiednikach magazynów bibliotecznych oraz do informacji o aktualnie prowadzonych badaniach. W ostatnim czasie notuje się coraz więcej regionalnych konsorcjów bibliotek cyfrowych, tworzonych przez najważniejsze biblioteki naukowe i publiczne w Polsce. Oto niektóre z nich:

- **Federacja Bibliotek Cyfrowych** (2007) – umożliwia przeszukiwanie dokumentów cyfrowych w ponad 30 rozproszonych bibliotekach cyfrowych, pozwala na lokalizowanie obiektów cyfrowych, wspieranie koordynacji digitalizacji w Polsce; <http://fbc.pionier.net.pl>; <http://www.man.poznan.pl/online/projects.php?id=87>.
- **Konsorcjum Dolnośląskie Biblioteki Cyfrowe** (2006) – skupia 17 instytucji; <http://www.kbnrkp.edu.pl/aktual1.html>.
- **Konsorcjum Polskich Bibliotek Cyfrowych** (2008) – zrzesza 16 cyfrowych bibliotek. Konsorcjum ma charakter otwarty i może przyjmować nowych członków; <http://www.pfsl.poznan.pl/pbc.html>.
- **Polska Biblioteka Internetowa** (2002) – Pierwsza polska biblioteka cyfrowa, której celem jest wyrównanie szans dostępu do różnorodnych publikacji, wydanych dotychczas w języku polskim, osobom pochodzącym z regionów oddalonych od ośrodków akademickich i kulturalnych; http://www.pbi.edu.pl/opbi_celepbi.html.
- **Pomorska Biblioteka Cyfrowa** (2009) – zrzesza biblioteki wyższych uczelni Trójmiasta, biblioteki pedagogiczne oraz inne instytucje naukowe i kulturowe działające w tym regionie. Jej celem jest digitalizacja zasobów kultury pomorskiej. Partnerem wiodącym projektu jest Politechnika Gdańska; <http://pbc.gda.pl/dlibra/text?id=about-pbc>.
- **Śląska Biblioteka Cyfrowa** (2006) – konsorcjum o charakterze otwartym, skupia ponad 43 instytucje (biblioteki publiczne z terenu Górnego Śląska i Śląska Opolskiego, wydawnictwa publicznych i prywatnych uczelni i inne instytucje kulturalne). Jego celem jest prezentacja kulturowego dziedzictwa i naukowego dorobku regionu; <http://www.sbc.org.pl/>.
- **Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa** (2002) – największa polska biblioteka cyfrowa, w ramach której współpracuje 15 bibliotek; <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/text?id=library-desc>.

Do grupy konsorcjów krajowych i zagranicznych bibliotek naukowych można zaliczyć:

- **Warszawskie Porozumienie Bibliotek Naukowych PAN** – zrzesza 22 biblioteki PAN-owskie; <http://195.187.97.20/>.
- **Washington Research Library Consortium** (1987) – zrzesza 8 największych uczelni waszyngtońskich, głównie w celu zwiększenia dostępu do technologii informatycznych wspierających działalność bibliotek i udostępniania zasobów internetowych; <http://www.wrlc.org/>.

Konsorcja narodowe to m.in.:

- **Consortium of Swiss Academic Libraries** (2000) – Konsorcjum Szwajcarskich Bibliotek Naukowych, obejmuje biblioteki uczelni wyższych wraz z Biblioteką Narodową oraz biblioteki instytutów badawczych w Szwajcarii; <http://www.infoclio.ch/en/node/9566>.
- **Estonian Library Network Consortium ELNET** (1996) – organizacja non-profit zrzeszająca 13 bibliotek członkowskich; <http://www.elnet.ee/en/>.
- **FinELib** (1997) – fińskie konsorcjum krajowe, skupiające ponad 100 członków (uniwersytety, politechniki, instytuty naukowe i biblioteki publiczne), wspierane i finansowane w 2/3 przez Ministerstwo Edukacji; jego celem jest zapewnienie swym członkom jednolitego dostępu do krajowych i międzynarodowych e-źródeł.

Konsorcja międzynarodowe to m.in.:

- **Consortium of European Research Libraries CERN** – założone w 1992 r. z inicjatywy europejskich bibliotek naukowych (prawnie od 1994); Jego idea jest wspólne korzystanie z zasobów i wiedzy w celu poprawy dostępu do dziedzictwa europejskiego; <http://www.cerl.org/>.
- **Consortium of Library Networks** (1983) – sieć zrzeszająca biblioteki w Niemczech, Austrii (77 bibliotek), niemiecko-języcznej części Szwajcarii oraz Niemiecką Bibliotekę Narodową; <http://www.d-nb.de/eng/wir/kooperation/ag-verbund.htm>.
- **Electronic Information for Libraries Direct eIFL.net** (1999) – obejmuje konsorcja biblioteczne z 48 krajów rozwijających się i w okresie transformacji. Polskę reprezentuje Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych; <http://www.eifl.net/>.

Specyficznym typem konsorcjum jest International Coalition of Library Consortia (<http://www.library.yale.edu/consortia/>) utworzone w 1997 r. przez 60 konsorcjów bibliotecznych z USA, Kanady, Wielkiej Brytanii, Holandii, Niemiec, Izraela i Australii. Jest organizacją zrzeszającą obecnie około 211 konsorcjów bibliotecznych z całego świata. ICOLC umożliwia wymianę informacji na temat nowych trendów w zakresie organizacji dostępu do źródeł informacji. Organizuje konferencje, które odbywają się naprzemiennie w Stanach Zjednoczonych i Europie. W 2005 r. po raz pierwszy – w naszej części Europy – konferencję zorganizowała Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych. Wiodącym tematem spotkania był dostęp do czasopism

naukowych oraz do książek w wersji elektronicznej, związanych z tym licencji, metod autoryzacji oraz optymalizacji kosztów [1, s. 28].

W dobie globalizacji biblioteki naukowe stanęły przed nowymi zadaniami związanymi z dostarczaniem użytkownikom elektronicznej informacji naukowej. Ma to jednocześnie bezpośredni wpływ na wspieranie kształcenia ustawicznego w społeczeństwie informacyjnym. Informacja naukowa mająca wymierną wartość rynkową, jest jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin gospodarki w Europie. Tworzone w ostatnich latach konsorcja biblioteczne przyczyniają się w sposób zasadniczy do ogromnego wzrostu dostępu dla polskich użytkowników do źródeł elektronicznych, zmniejszając jednocześnie dysproporcje w zasobach informacji naukowej w stosunku do krajów Europy Zachodniej i USA.

Przynależność do konsorcjum jest sposobem na zwiększenie efektywności i stabilności usług bibliotek akademickich, opartych w głównej mierze na technologiach teleinformatycznych. Wypożyczenia międzybiblioteczne, dostęp do wspólnych – centralnych katalogów online, korzystanie z dostępu do ogromnych zasobów informacji w celu zaspokojenia określonych potrzeb użytkowników, wspólne finansowanie wzajemnie korzystnych projektów, w szczególności dotyczących dostępu do zasobów elektronicznych, czy uczestnictwo w opłacanych przez konsorcjum konferencjach lub szkoleniach dla bibliotekarzy to podstawowe, jakże ważne korzyści wynikające z takiej formy współpracy między bibliotekami.

Specjalistyczne wydawnictwa fachowe należą do najdroższych, dlatego też wspólnie konsultowane oferty przygotowywane przez dostawców elektronicznych źródeł naukowych będą ważnym, by nie powiedzieć, podstawowym kryterium zrzeszania się bibliotek akademickich. Oprócz niekwestionowanych korzyści ekonomicznych, związanych z zakupem i dzieleniem się e-zasobami, coraz bardziej docenia się tworzenie nowych możliwości współpracy między członkami konsorcjów i wydawcami, a także między samymi konsorcjami bibliotecznymi, zrzeszającymi się w nieformalne „superkonsorcja”. Przykładem jest powstała w 1997 r. International Coalition of Library Consortia⁴ (ICOLC), reprezentująca ponad 5 tys. bibliotek z całego świata. Przedstawiciele ponad 200 konsorcjów bibliotecznych dzieląc się własnymi doświadczeniami i informacjami na temat nowych elektronicznych zasobów informacyjnych, wypracowują dalsze możliwości rozwoju oraz współpracy z wybranymi dostawcami informacji, zapewniając jednocześnie forum do przedyskutowania ich oferty.

Wszystko wskazuje na to, że ta forma współpracy między bibliotekami wpływająca na tworzenie nowych standardów w zakresie szeroko rozumianego dostępu do informacji naukowej oraz dobrej pozycji w trudnych negocjacjach z wydawcami komercyjnymi, będzie dominującą formą zakupu i racjonalnego gromadzenia elektronicznych źródeł informacji naukowej. Wydaje się także, że

⁴ Dodatkowe informacje o ICOLC patrz [6].

w procesie tworzenia nowych konsorcjów bibliotecznych coraz mniejszą rolę będzie odgrywał aspekt geograficzny czy regionalny na rzecz grupowania się bibliotek pod względem typów i specjalizacji uczelni macierzystych czy instytutów naukowych.

Bibliografia

1. ANDRZEJCZAK Justyna. Międzynarodowa Konferencja ICOLC FALL 2005 w Poznaniu. In *Biuletyn Informacyjny AWF* [Dokument elektroniczny]. 2006, nr 1, s. 28-29. Tryb dostępu: http://www.awf.poznan.pl/files/Administracja/Biuletyn/biuletyn_1-48-06_net.pdf. Stan z dnia 28.01.2010.
2. BOSTICK Sharon L. The History and Development of Academic Library Consortia in the United States: An Overview. In *The Journal of Academic Librarianship*. 2001, vol. 27, nr 1, s. 128-130. ISSN 0099-1333.
3. eIFL Handbook on Copyright and Related Issues. Podręcznik prawa autorskiego dla bibliotekarzy [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://plip.eifl.net/eifl-ip/issues/handbook_p/handbook-p/#contract. Stan z dnia 28.01.2010.
4. *Encyklopedia PWN online* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://encyklopedia.pwn.pl/lista.php?co=konsorcjum>. Stan z dnia 29.01.2010.
5. GÓRCKA-KLEIJS Teresa. Rola bibliotek naukowych w rozwoju społeczeństwa wiedzy – 5 lat projektu eIFL-EBSCO w Polsce. In *Konferencja: Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność. Poznań, 15-17 czerwca 2005* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.ml.put.poznan.pl/2005/pdf/2_4.pdf. Stan z dnia 09.02.2010.
6. *International Coalition of Library Consortia ICOLOC* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.library.yale.edu/consortia>. Stan z dnia 28.01.2010.
7. Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Dostęp do dziedzictwa kulturowego Europy poprzez kliknięcie myszką Postępy w zakresie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz ochrony zasobów cyfrowych w UE [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:PL:HTML>. Stan z dnia 29.01.2010.
8. List Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego prof. B. Kudryckiej z dn. 5 lutego 2010 r. [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ml.put.poznan.pl/documents/news/2010/List%20min.%20B.%20Kudryckiej%20do%20rektorow%20ora%20dyrektorow%20instytutow%20i%20jbr.pdf>. Stan z dnia 28.01.2010.
9. MACIEJEWSKA Łucja. Czasopisma elektroniczne a konsorcja. Refleksje administratora serwisu e-czasopism. In *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2002, nr 7. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/maciejewska.php>. Stan z dnia 28.01.2010.
10. MACIEJEWSKA Łucja, MOSKWA Krzysztof. Konsorcja czasopism elektronicznych w środowisku akademickim. In *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*

- [Dokument elektroniczny]. 2007, nr 3. Tryb dostępu: http://www.ebib.info/2007/84/a.php?maciejewska_moskwa. Stan z dnia 09.02.2010.
11. MACIEJEWSKA Łucja, SZARSKI Henryk, URBAŃCZYK Barbara. *Dostęp do czasopism elektronicznych w krajach Unii Europejskiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/maciejewska.pdf. Stan z dnia 28.01.2010.
 12. MICHAŁKIEWICZ Anna. Rozwój społeczeństwa informacyjnego. In *Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski* [Dokument elektroniczny]. 2002, nr 3-4. Tryb dostępu: http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_02-ie/rozwoj.htm. Stan z dnia 03.02.2010.
 13. MOCYDLARZ Mirosława. Udostępnianie informacji naukowej na nośnikach elektronicznych. In *Biuletyn Porozumienia „Biblioteka z Horyzontem”* [Dokument elektroniczny]. 2000, nr 2. Tryb dostępu: <http://www.pfsl.poznan.pl/horyzonty/nosniki/3rozdzial.html>. Stan z dnia 01.03.2010.
 14. NIKISCH Jan Andrzej. Jakiego konsorcjum potrzebujemy i jakie mamy? Z doświadczeń Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych. In *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2002, nr 7. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/nikisch.php>. Stan z dnia 01.02.2010.
 15. NIKISCH Jan Andrzej. *Wpływ globalizacji na dostęp do informacji naukowej i wydawnictwa naukowe* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.ml.put.poznan.pl/2005/pdf/2_3.pdf. Stan z dnia 08.02.2010.
 16. NWALO Kenneth Ivo Ngozi. Consortium Building for Effectiveness and Sustainability of Academic and Research Library Services in the Information Age: Nigeria in Perspective. In *Journal of Social & Cultural Studies* [Dokument elektroniczny]. 2008, vol. 11, nr 1, s. 9-16. Tryb dostępu: <http://contextjournal.wordpress.com/articles/nwalo/>. Stan z dnia 16.02.2010.
 17. OKERSON Ann. *Consortium Building for Libraries* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.library.yale.edu/~okerson/elFL-Laos-Cambodia1.ppt>. Stan z dnia 04.02.2010.
 18. *Participating Consortia of the ICOLC* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.library.yale.edu/consortia/icolcmembers.html>. Stan z dnia 09.02.2010.
 19. PIOTROWICZ Aniela, GRZĄDZIELEWSKA Ewa, TORLIŃSKA Barbara. Współpraca akademickich bibliotek medycznych w Polsce [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/pw/referaty/APiotrowicz_EGrzadzilewska_BTorlinska.pdf. Stan z dnia 02.02.2010.
 20. PIOTROWICZ Grażyna. Konsorcja i współpraca bibliotek uczelnianych – wczoraj, dziś, jutro. In *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2002, nr 7. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowicz.php>. Stan z dnia 28.01.2010.

21. PIOTROWICZ Grażyna. Model *hybrydowy współczesnej polskiej biblioteki akademickiej* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/piotrowicz.pdf. Stan z dnia 28.01.2010.
22. PIOTROWSKA Ewa, ZAJĄC Renata. Czasopisma elektroniczne w bibliotekach naukowych. In *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2002, nr 7. Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowska.php#04>. Stan z dnia 08.02.2010.
23. *Słownik języka polskiego online* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://sjp.pwn.pl/haslo.php?id=2564393>. Stan z dnia 08.02.2010.
24. STĘPNIAK Jolanta (oprac.). *Aktualna sytuacja bibliotek uczelniach i naukowych* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://kangur.ae.krakow.pl/biblioteka/konferencja/Aktualnosci/052.pdf>. Stan z dnia 28.01.2010.
25. *Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do roku 2013* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.mswia.gov.pl/portal/SZS/batony/351/Strategia_rozwoju_spoleczenstwa_informacyjnego_w_Polsce_do_roku_2013__dokument_p.html. Stan z dnia 09.02.2010.
26. *Ustawa o bibliotekach z 1968 roku* [Dokument elektroniczny]. Dz. U. z dnia 9 kwietnia 1968 r. Nr 12, poz. 63. Tryb dostępu: <http://e-prawnik.pl/akty/8/0/b10144290b709805646962a787ae5d81.pdf>. Stan z dnia 10.02.2010.
27. *Ustawa o bibliotekach z 1997 roku* [Dokument elektroniczny]. Dz. U. z dnia 28 lipca 1997 r. Nr 85, poz. 539. Tryb dostępu: <http://www.abc.com.pl/serwis/du/1997/0539.htm>. Stan z dnia 09.02.2010.
28. WILICZKIEWICZ Konrad. *Umowa Konsorcjum – czyli jak wspólnie złożyć ofertę* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.wiedzadlafirm.pl/articles/umowa-konsorcjum-czyli-jak-wspolnie-z%C5%82ozyc-oferte?page=1>. Stan z dnia 01.02.2010.
29. YERNAGULA Ramesh, KELKAR Padmabai K. *Library Consortia: benefis and models of E-journals Consortia* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.isical.ac.in/~serial/consortia/CBSOR-11.pdf>. Stan z dnia 18.02.2010.